

Universiteit Leiden

SSL

Stichting Studiebegeleiding Leiden

Examenprogramma

Geschiedenis vwo

Zie voor de perfecte voorbereiding ook
www.examencursus.com en www.alleexamens.nl.

In dit document vind je de examenstof zoals die door het ministerie van Onderwijs is gepubliceerd. De SSL kan geen verantwoordelijkheid dragen voor eventuele fouten of onvolkomenheden in dit document. Let erop dat er elk jaar wijzigingen kunnen worden aangebracht in het examenprogramma. Je vindt de laatste wijzigingen op www.alleexamens.nl.

Examenprogramma Geschiedenis v.w.o. (profielen economie en maatschappij en cultuur en maatschappij)

1 Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Vaardigheden en benaderingswijzen;
- Domein B Levensonderhoud;
- Domein C Primaire samenlevingsverbanden;
- Domein D Staat, natie en politiek;
- Domein E Oorlog en vrede;
- Domein F Ontmoetingen tussen culturen;
- Domein G Zingeving en cultuur.

Van de domeinen B tot en met G worden twee subdomeinen in het centraal examen geëxamineerd, de overige subdomeinen en domeinen worden in het schoolexamen geëxamineerd.

1.1 Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op twee nader afgebakende thema's behorend bij twee subdomeinen uit de domeinen B tot en met G in combinatie met de vaardigheden en benaderingswijzen uit domein A met uitzondering van die onderdelen die zich naar hun aard niet lenen voor centrale examinering, waaronder vaardigheden die uitdrukkelijk een computer als werkstation vereisen.

Welke nader afgebakende thema's uit de domeinen B tot en met G in het centraal examen worden geëxamineerd, wordt door of in opdracht van de minister bekend gemaakt.

Het centraal examen wordt afgenomen in een zitting van 3 uur.

1.2 Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op telkens een nader afgebakend thema behorend tot elk van de subdomeinen en domeinen B tot en met G voorzover deze niet in het centraal examen geëxamineerd worden, in combinatie met de vaardigheden en benaderingswijzen uit domein A.

Het schoolexamen bestaat uit een examendossier met de volgende onderdelen:

a toetsen met gesloten en/of open vragen

- Het beantwoorden van vragen over één of meer historische vraagstukken van beperkte omvang.

Het werk wordt beoordeeld aan de hand van een correctievoorschrift waarin mogelijke antwoorden en een puntenverdeling opgenomen zijn.

b praktische opdrachten

- b1 Het uitvoeren van beperkte onderzoeksopdrachten over een historische gebeurtenis, een historisch proces of vraagstuk.

De kandidaat voert één of meer van de volgende typen opdrachten uit:

- het verkennen, analyseren van en het aangeven van mogelijke oplossingen van een historisch vraagstuk;
- het verrichten van een literatuurstudie;
- het uitvoeren van een opdracht waarbij informatie- en communicatietechnologie (ICT) functioneel moet worden gebruikt;
- een andersoortige opdracht.

- b2 Daarenboven het uitvoeren van een zelfstandig historisch onderzoek, overeenkomstig domein A, subdomein onderzoeksvaardigheden.

- De presentatie van het verrichte werk vindt op één van de volgende wijzen plaats:

- een geschreven verslag (onderzoeksverslag, verhalend verslag, recensie, verslag van een enquête of weergave van een interview);
- een essay of artikel (uiteenzetting, beschouwing of betoog);
- een mondelinge voordracht (uiteenzetting, beschouwing of betoog, forumdiscussie);
- een reeks stellingen met onderbouwing;
- een posterpresentatie met toelichting;
- een presentatie met gebruik van media (audio, video, ICT).

De kandidaat dient in overleg met de examinerator ervoor zorg te dragen dat het totale pakket van praktische opdrachten voor de profielvakken tezamen gevarieerd samengesteld is, zowel wat het type opdrachten betreft als wat de presentatievormen betreft.

De examinering van de algemene vaardigheden wordt over de verschillende vakken gespreid.

Tenminste een van de praktische opdrachten binnen het profiel dient te worden uitgevoerd als groepsopdracht in een groep van minimaal 3 deelnemers.

Voor de beoordeling van de praktische opdrachten wordt gebruik gemaakt van beoordelingscriteria die vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt zijn.

Bij praktische opdrachten wordt, voor zover relevant, het doorlopen proces door de kandidaat gedocumenteerd (onderwerpskeuze, vraagstelling, verrichte werkzaamheden, geraadpleegde hulpbronnen en dergelijke). Dit wordt in de beoordeling betrokken.

c profielwerkstuk

Het profielwerkstuk heeft een studielast van 80 uur. Het heeft betrekking op ten minste twee (deel)vakken van het profieldeel (voor het profiel cultuur en maatschappij worden daartoe ook gerekend: Nederlandse taal en letterkunde en Engelse taal en letterkunde).

Wanneer geschiedenis bij het profielwerkstuk is betrokken, omvat het profielwerkstuk:

- een zelfstandig uit te voeren onderzoeksopdracht.

Wat de bijdrage van geschiedenis betreft, is dit:

- het uitvoeren van een historisch onderzoek volgens een compleet historisch onderzoekstraject naar een historische gebeurtenis, historisch proces of vraagstuk. De vraagstelling is van een grotere complexiteit dan die van praktische opdrachten en heeft de bedoeling de kandidaat zijn kennis, inzicht en vaardigheden in een historisch onderzoek te laten toepassen, overeenkomstig domein A, subdomein onderzoeksvaardigheden.

Voor de presentatie van het profielwerkstuk wordt gebruik gemaakt van de presentatievormen genoemd bij de praktische opdrachten.

Bij het profielwerkstuk wordt het doorlopen proces door de kandidaat gedocumenteerd (onderwerpskeuze, vraagstelling, verrichte werkzaamheden, geraadpleegde hulpbronnen en dergelijke). Dit wordt in de beoordeling betrokken.

Voor de beoordeling van het profielwerkstuk wordt gebruik gemaakt van beoordelingscriteria die vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt zijn.

De beoordeling vindt plaats door de examinatoren van de vakken die bij het profielwerkstuk zijn betrokken.

Het profielwerkstuk moet voldoende afgerond zijn. Naast de waardering 'voldoende' kan ook de waardering 'goed' toegekend worden.

d handelingsdeel

Het uitvoeren van opdrachten waarbij oriëntatie op vervolgopleidingen en beroepsperspectieven centraal staan:

- het deelnemen aan excursies waaraan historische aspecten zijn verbonden;
- het informeren naar toekomstperspectieven bij vervolgopleidingen en beroepen waar geschiedenis een rol speelt.

De uitvoering van het handelingsdeel blijkt uit een notitie van de kandidaat waarin aandacht besteed is aan de voorbereiding op en de ervaring met de opdracht en waarin op de uitvoering van de opdracht gereflecteerd wordt.

Voor de activiteiten in dit onderdeel worden geen cijfers toegekend. De examinator stelt aan de hand van de notitie vast of een activiteit naar behoren uitgevoerd is. De notitie maakt deel uit van het examendossier.

informatie en communicatie technologie (ICT)

De kandidaat kan bij de examinering gebruik maken van de volgende toepassingen van ICT:

- raadplegen van (hyper)teksten, gegevens, beeld en geluid in (multimediale) bestanden, gegevensbanken en informatiesystemen met behulp van een computer(netwerk);
- geautomatiseerde zoeksystemen in bibliotheek en mediatheek;
- telecommunicatie, zoals e-mail, discussie- en nieuwsgroepen;
- tekstverwerking;
- rekenmachine of grafische rekenmachine;
- wiskundige bewerkingen;
- spreadsheets, modellen en simulaties;
- verwerking en beheer van gegevens in gegevensbanken en informatiesystemen;
- maken van (multimediale) presentaties.

Het gebruik van ICT-toepassingen bij de toetsing is optioneel op die onderdelen waar de school (nog) niet beschikt over voldoende en adequate apparatuur en programmatuur.

weging

Onderdeel a bepaalt voor 40% het cijfer van het schoolexamen, onderdeel b1 voor 30% en onderdeel b2 voor 30%. De waardering voor onderdeel c wordt afzonderlijk op de cijferlijst vermeld. Onderdeel d draagt niet bij aan het cijfer.

2 Examenstof

2.1 Eindtermen: vaardigheden

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

Subdomein: Informatievaardigheden

De kandidaat kan

- 1 verschillende typen vragen herkennen en zelfstandig vragen formuleren.
Daarbij kan hij
  - onderscheid maken tussen:
    - beschrijvende vragen;
    - verklarende vragen;
    - evaluatieve vragen;
  - onderscheid maken tussen een vraagstelling en een hypothese.
- 2 aan de hand van gegeven of zelf geformuleerde vragen uit eenvoudig bronnenmateriaal bruikbare historische gegevens selecteren.
Daarbij kan hij
  - zijn informatiebehoefte vaststellen;
  - beschikbare bronnen inventariseren en de aard van verschillende soorten geschreven en ongeschreven bronnen van elkaar onderscheiden;
  - relevante bronnen en bronfragmenten selecteren;
  - uit bronnen bruikbare historische gegevens selecteren, daarbij rekening houdend met de betrouwbaarheid en representativiteit van het bronnenmateriaal;
  - gebruik maken van de mogelijkheden van ICT.
- 3 informatie aan de hand van gegeven of zelf geformuleerde vragen mede met behulp van ICT verwerken en daaruit beredeneerde conclusies trekken.
Daarbij kan hij
  - ordening aanbrenge in historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.
 In dat verband kan hij

- historische gebeurtenissen, verschijnselen en processen ordenen volgens chronologische en maatschappijhistorische indelingen;
  - verschillende perioden en samenlevingen met elkaar vergelijken;
  - het unieke en meer algemene in de geschiedenis onderscheiden;
  - in historische processen aspecten van continuïteit en verandering herkennen;
  - veranderingen onderscheiden naar de snelheid waarmee deze plaatsvinden, van schoksgewijze tot geleidelijke;
  - ingrijpende veranderingen onderscheiden van oppervlakkige veranderingen, zich daarbij realiserend dat dit onderscheid (mede) afhangt van de eigen standplaats;
  - beargumenteren dat het onderscheiden van perioden en doorslaggevende wendingen/veranderingen interpretatief van aard is en (mede) afhangt van de standplaats en/of de vraag die men wil beantwoorden;
  - verklaringen geven voor historische verschijnselen, processen en veranderingen.
    - In dat verband kan hij
      - oorzaken of omstandigheden die al langer op de achtergrond spelen onderscheiden van directe oorzaken en aanleidingen;
      - zich verplaatsen in opvattingen, waarden en belangen van mensen in het verleden en deze onderscheiden als meer of minder persoonlijk bepaalde beweegredenen voor hun denken en handelen;
      - de rol van personen in het historisch proces herkennen;
      - herkennen hoe oorzaken van verschillende aard in onderlinge samenhang historische processen beïnvloeden;
      - onderscheid maken tussen oorzaken van meer en minder belang;
      - direct optredende gevolgen onderscheiden van gevolgen op langere termijn;
      - beargumenteren dat het aangeven van oorzaken, beweegredenen en gevolgen interpretatief van aard is en (mede) afhangt van de eigen standplaats en van de vraag die men wil beantwoorden;
    - zich een weloverwogen beeld vormen van historische gegevens.
      - In dat verband kan hij
        - op basis van de analyse van één of meer bronnen vaststellen wanneer men iets als een feit wil aanvaarden en in dit verband feiten onderscheiden van meningen, vooroordelen en stereotypen;
        - bij het analyseren van bronnen en interpretaties de standplaatsgebondenheid van anderen en zichzelf in tijd en plaats onderkennen, en de factoren die daarop van invloed kunnen zijn;
        - zelf een hoeveelheid historische gegevens in een interpretatie verwerken;
        - een geboden samenhang zien als een interpretatie;
        - historische beelden en interpretaties toetsen aan nieuwe gegevens;
        - beargumenteren dat een objectieve weergave van de historische werkelijkheid onmogelijk is, maar dat het streven naar intersubjectieve interpretaties van belang blijft.
    - ten aanzien van gegeven of door hemzelf geformuleerde vragen een eigen standpunt weergeven en beargumenteren.
      - In dat verband kan hij
        - zich verplaatsen in opvattingen, waarden en motieven van mensen in het verleden, ermee rekening houdend dat zij niet over dezelfde kennis konden beschikken als wij nu;
        - opvattingen, waarden en motieven, waardoor mensen in het verleden werden geleid, vergelijken met opvattingen, waarden en motieven van hemzelf en anderen nu;
        - op basis van de voorafgaande twee punten een beargumenteerd eigen standpunt formuleren.
- 4 de resultaten van een leeractiviteit overdragen aan anderen.
- In dat verband kan hij
- een geëigend medium kiezen;
  - rekening houden met doel, doelgroep en randvoorwaarden;
  - een gestructureerde, zakelijke tekst schrijven als basis voor een schriftelijke, mondelinge of audiovisuele presentatie;
  - daarbij gebruik maken van ICT.
- 5 gebruik maken van informatie- en communicatietechnologie bij het raadplegen, verwerken en presenteren van informatie.

Subdomein: Onderzoeksvaardigheden

De kandidaat kan

- 6 een historisch onderzoek opzetten, uitvoeren en presenteren. Daarbij kan hij
- in de fase van voorbereiding:

- een hoofdvraag of hypothese formuleren;
- de hoofdvraag of hypothese uitwerken in relevante deelvragen;
- uitgaande van de hypothese of de gestelde vragen relevant bronnenmateriaal selecteren;
- een activiteiten- en tijdsplanning opstellen.
- in de fase van uitvoering:
  - de opgesteld activiteiten- en tijdsplanning volgen;
  - gegevens uit het bronnenmateriaal verwerken: bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit van de gegevens vaststellen en de informatie per deelvraag ordenen en beschrijven;
  - op basis van de informatie uit de deelvragen een beredeneerde conclusie ten aanzien van de hoofdvraag of hypothese formuleren.
- in de fase van afsluiting en evaluatie:
  - de onderzoeksresultaten op samenhangende wijze presenteren en toelichten;
  - aan de hand van gegeven criteria het verloop en de resultaten van het onderzoek beoordelen.

Subdomein: Oriëntatie op studie en beroep

- 7 De kandidaat heeft informatie ingewonnen over vervolgopleidingen waarin het vak geschiedenis een rol speelt.
- 8 De kandidaat is nagegaan in hoeverre hij een studiehouding, belangstelling en vaardigheden bezit die wenselijk dan wel noodzakelijk worden geacht voor vervolgopleidingen.

2.2 Eindtermen: vakinhoud

Domein B: Levensonderhoud

Subdomein: Levensonderhoud en sociale verhoudingen

De kandidaat kan

- 1 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen tijdens de overgang van een agrarisch-stedelijke naar een industriële maatschappij veranderingen zijn opgetreden in de economische en sociale structuur. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- een verband leggen tussen economische ontwikkeling, processen van productie en distributie en de aanwending van kapitaal, arbeid, natuur en techniek;
  - beschrijven welke veranderingen zijn opgetreden in het bezit en de verdeling van productiemiddelen;
  - invloeden herkennen van deze historische processen op arbeidsomstandigheden en
    - verhoudingen;
  - een verband leggen tussen demografische ontwikkelingen, levensstandaard en industriële ontwikkeling;
  - opvattingen en waarden van sociaal-economische organisaties en sociaal-politieke bewegingen ten aanzien van de economische en sociale structuur vergelijken, en hun invloed met voorbeelden illustreren;
  - de rol van overheden met betrekking tot veranderingen in de economische en sociale structuur herkennen;
  - sociaal-economische posities mede verklaren op grond van sekse, afkomst, opleiding, etniciteit en leeftijd;
  - historische interpretaties van economische en sociale verhoudingen vergelijken en zijn eigen voorkeur voor één van deze interpretaties beargumenteren.

Domein C: Primaire samenlevingsverbanden

Subdomein: Primaire samenlevingsverbanden en opvoeding

De kandidaat kan

- 2 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen in Europa omvang en samenstelling van primaire samenlevingsverbanden en hun maatschappelijke functies zich tijdens de overgang van een agrarisch-stedelijke naar een industriële maatschappij hebben ontwikkeld. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- demografische verschuivingen ten aanzien van geboorte, huwelijk, vruchtbaarheid en sterfte aangeven;
  - omvang en samenstelling van primaire samenlevingsverbanden verklaren vanuit voedselvoorziening, sociaal-economische omstandigheden, erfrecht, medische inzichten en kennis van hygiëne;
  - productie- en consumptiefuncties van huishoudens in verband brengen met veranderende productieverhoudingen en conjunctuur;
  - de invloed van opvattingen over seksualiteit, verwantschap, zorg en opvoeding aangeven;
  - de betekenis van het huiselijk leven beschrijven en verklaren;
  - de veranderende taakverdeling tussen mannen en vrouwen met betrekking tot arbeid, zorg en opvoeding in verband brengen met levensverwachting en vruchtbaarheid;
  - de geleidelijke overdracht van opvoedingstaken naar onderwijsinstellingen verklaren en de gevolgen voor onderwijsdeelname naar sekse en sociaal-economische positie onderscheiden;
  - historische voorbeelden geven van de invloed van sociaal-politieke bewegingen en wetgeving op de voorafgaande drie punten.
- 3 historische interpretaties van de betekenis van gevoelsuitingen tussen opvoeders en kinderen in primaire samenlevingsverbanden met elkaar vergelijken en zijn eigen voorkeur voor een van deze interpretaties beargumenteren.

Domein D: Staat, natie en politiek

Subdomein: Politiek systeem en politieke cultuur in Nederland

De kandidaat kan

- 4 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen het politiek systeem en de politieke cultuur in Nederland zich sinds het midden van de negentiende eeuw hebben ontwikkeld. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- veranderingen in doeleinden, machtsmiddelen en omvang van het overheidsbeleid verklaren en de gevolgen daarvan voor diverse maatschappelijke terreinen aangeven;
  - veranderende visies van sociaal-politieke bewegingen en politieke partijen op macht, gezag en interventie van de overheid aangeven en verklaren;
  - het streven van groepen om toegang te krijgen tot de politieke besluitvorming aan de hand van de begrippen burgerschap en emancipatie uitleggen;
  - de veranderende invloed van burgers op het overheidsbeleid verklaren en de effecten daarvan voor de werking van het politieke systeem herkennen;
  - het gebruik van symbolen en rituelen door politieke elites, partijen en pressiegroepen in verband brengen met het veranderende politieke systeem;
  - de invloed van de media op de politieke besluitvorming uitleggen;
  - het spanningsveld tussen overheidsbemoediging en handelingsvrijheid van burgers in de ontwikkeling van de verzorgingsstaat herkennen;
  - de betekenis van het Europese integratieproces voor de politieke invloed van de Nederlandse burgers en voor het overheidsbeleid aangeven.

Subdomein: Totalitaire systemen en staten

De kandidaat kan

- 5 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen totalitaire systemen en staten zich in de twintigste eeuw hebben ontwikkeld. Daarbij betreft hij een fascistisch of een communistisch stelsel. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- een relatie leggen tussen opkomst en ontwikkeling van het betreffende totalitaire systeem en sociaal-economische en politieke verhoudingen;
  - culturele en ideologische achtergronden van het totalitaire systeem herkennen;

- kenmerken beschrijven van het totalitaire systeem met betrekking tot ideologie en praktijk en de veranderingen daarin verklaren;
- de invloed van het totalitaire systeem op sekse- en etnische verhoudingen beschrijven en verklaren;
- een relatie leggen tussen opkomst en ontwikkeling van het totalitaire systeem en nationale gevoelens en nationalisme;
- het onderscheid vaststellen met een westers parlementair-democratisch systeem;
- ideologische verschillen aangeven tussen fascisme en communisme.

Subdomein: Staats- en natievorming

De kandidaat kan

- 6 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen staats- en natievorming in de moderne tijd heeft plaatsgevonden. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- de ontwikkeling van centrale gezagsstructuren in de context van modernisering verklaren;
  - het proces van natievorming verklaren en daarbij de rol van taal-, onderwijs-, en cultuurpolitiek aangeven;
  - staatsvormen herkennen als federale dan wel unitaire staatsvormen;
- desintegratieprocessen beschrijven en verklaren;
    - verschillende vormen van nationalisme onderscheiden;
    - culturele en ideologische achtergronden van natiebeseft en nationalisme herkennen;
    - de mate van internationale samenwerking en gevolgen daarvan voor het natiebeseft aangeven.

Domein E: Oorlog en vrede

Subdomein: Internationale betrekkingen en oorlogvoering

De kandidaat kan

- 7 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen in de moderne tijd veranderingen zijn opgetreden in de internationale betrekkingen op het gebied van vrede en veiligheid en oorlogvoering. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- internationale tegenstellingen en conflicten in verband brengen met ideologische, economische en machtspolitieke belangen;
  - de mate van institutionalisering van internationale samenwerking op gebied van vrede en veiligheid beschrijven en verklaren en daarbij de betekenis van het internationaal recht aangeven;
  - historische voorbeelden geven van de escalatie van internationale conflicten in oorlogen, en aan de hand daarvan:
    - gevolgen beschrijven van veranderingen in oorlogvoering voor burgers en militairen;
    - verschillen in betrokkenheid van burgers bij oorlogen onderscheiden op grond van sekse, etniciteit, sociaal-economische positie en leeftijd;
    - de betekenis van beeldvorming ten aanzien van conflicterende partijen beschrijven;
    - verwerking en doorwerking van oorlogservaringen uitleggen;
  - ontstaan en aanpassingen van het humanitair oorlogsrecht verklaren;
  - veranderende denkbeelden over oorlog en vrede verklaren en voorbeelden geven van vredesinitiatieven;
  - aan de hand van een voorbeeld de doorwerking van cruciale historische gebeurtenissen op internationale betrekkingen inzake vrede en veiligheid beschrijven en verklaren.

Domein F: Ontmoetingen tussen culturen

Subdomein: 'Niet-westerse' samenlevingen

De kandidaat kan

- 8 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen 'niet-westerse' samenlevingen zich in de tijd, voorafgaande aan contacten met het westen, hebben ontwikkeld. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- kenmerken van een samenleving in het verleden herkennen ten aanzien van:
    - de relatie mens, natuur en technologie;
    - bestaansmiddelen;
    - arbeids- en bezitsverhoudingen;
    - verwantschap, familie en sekseverhoudingen;
    - politiek-bestuurlijke en militaire organisatie;
    - geloofsvoorstellingen en geloofsuitingen;
    - betekenis van omgangsvormen en rituelen;
    - productie en reproductie van kennis;
  - uitleggen hoe bovenstaande aspecten in onderlinge wisselwerking bijgedragen hebben tot continuïteit en verandering van een samenleving en wat de invloed is geweest van contacten met andere samenlevingen.

Subdomein: Contacten tussen westerse en 'niet-westerse' samenlevingen

De kandidaat kan

- 9 uitleggen hoe westerse en 'niet-westerse' samenlevingen elkaar voor en tijdens de Europese expansie, en in de post-koloniale periode hebben beïnvloed. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- vormen van beïnvloeding beschrijven en de betekenis voor betrokkenen aangeven;
  - verklaren welke invloed verschillende belangen en waarden op de verhoudingen tussen betrokkenen hebben uitgeoefend;
  - verschillen in beeldvorming over en weer herkennen en verklaren;
  - historische voorbeelden geven van de wijze waarop voormalige koloniën en koloniale mogendheden ervaringen uit het verleden verwerkten, en mogelijke verschillen tussen beide verklaren.

Domein G: Zingeving en cultuur

Subdomein: Oude culturen en de westerse samenleving

De kandidaat kan

- 10 uitleggen welke invloeden oude culturen rond de Middellandse Zee hebben uitgeoefend op de ontwikkeling van de westerse samenleving. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- karakteristieken geven van het mens- en wereldbeeld in de antieke oudheid, de joods- christelijke cultuur en de arabisch-islamitische cultuur;
  - aangeven en verklaren op welke wijze en onder invloed van welke omstandigheden en ontwikkelingen mensen tijdens de Renaissance, de Verlichting en de moderne tijd teruggrepen op het gedachtengoed en de artistieke vormen van de hiervoor genoemde oude culturen;
  - historische interpretaties ten aanzien van de betekenis van deze culturen voor de ontwikkeling van de westerse samenleving vergelijken en een eigen voorkeur voor één van deze interpretaties beargumenteren.

Subdomein: Volkscultuur: vormgeving van het dagelijks leven

De kandidaat kan

- 11 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen verschillen in gedrag en gedragsvoorschriften tussen sociale lagen en tussen groepsculturen in Europa tijdens Middeleeuwen en vroeg-moderne tijd vorm hebben gekregen. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- confrontaties en wisselwerking tussen voorgeschreven kerkelijke cultuur en geleefde praktijk van gelovigen tijdens vroege en hoge Middeleeuwen in verband brengen met:
    - de opkomst van het lezen en schrijven;
    - toenemende kerkelijke disciplineren;
    - het ontstaan van scherpere scheidslijnen tussen geloof en 'bijgeloof';
  - confrontaties en wisselwerking tussen de cultuur van politieke elites en niet-dominante culturen van onderdanen in laat-middeleeuwse stedelijke milieus beschrijven en verklaren;
  - herkennen met welke dagelijkse rituelen en gebruiken sociale lagen en groepsculturen zich in de vroeg-moderne tijd onderscheidden en veranderingen in gedragsrepertoires in verband brengen met:
    - gedragsregulering;
    - de veranderende maatschappelijke participatie en status van verschillende leeftijdsgroepen en van mannen en vrouwen;
    - de invloed van bemiddelaars bij processen van cultuurcontact en cultuurconflict;
  - huidige en historische rituelen en gebruiken vergelijken naar vorm en betekenis.

Subdomein: Religie en levensbeschouwing

De kandidaat kan

- 12 uitleggen op welke wijze en onder invloed van welke omstandigheden en processen de betekenis van religie en levensbeschouwing in de westerse samenleving in de moderne tijd is veranderd. Hij kan aan de hand van een nader afgebakend thema:
- voorstellingen en uitingen van religie en levensbeschouwing beschrijven en daarbij mogelijke verschillen onderscheiden naar generaties en seksen;
  - confessionalisering en secularisatie in verband brengen met processen van modernisering;
  - verschillende omgangsvormen, tradities en stijlen van geloofsgemeenschappen en levensbeschouwelijke groepen herkennen en veranderingen daarin verklaren;
  - maatschappelijke marginalisering van geloofsgemeenschappen en levensbeschouwelijke groepen verklaren, en de gevolgen hiervan toelichten voor beleving en houding van betrokkenen;
  - de betekenis van geloofsgemeenschappen en levensbeschouwelijke groepen voor het maatschappelijk en persoonlijk functioneren van betrokkenen uitleggen.

Bijlage 7b

Examenprogramma geschiedenis v.w.o. voor het gemeenschappelijk deel

1 Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Vaardigheden en benaderingswijzen;
- Domein B Overzicht van de twintigste eeuw;
- Domein C Totalitaire systemen en staten;
- Domein D Internationale betrekkingen en oorlogvoering.

1.1 Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op de domeinen B tot en met D in combinatie met de vaardigheden en benaderingswijzen uit domein A.

Het schoolexamen bestaat uit een examendossier met de volgende onderdelen:

- a toetsen met gesloten en/of open vragen
- Het beantwoorden van vragen.

Het werk wordt beoordeeld aan de hand van een correctievoorschrift waarin mogelijke antwoorden en een puntenverdeling opgenomen zijn.

- b praktische opdracht
- Het uitvoeren van een beperkte onderzoeksopdracht over een historische gebeurtenis, een historisch proces of vraagstuk.

De kandidaat voert één van de volgende typen opdrachten uit:

- het verkennen, aanpakken en oplossen van een historisch vraagstuk;
- het verrichten van een literatuurstudie;
- het uitvoeren van een opdracht waarbij informatie- en communicatietechnologie (ICT) functioneel moet worden gebruikt;
- een andersoortige opdracht.
- De presentatie van het verrichte werk vindt op één van de volgende wijzen plaats:
  - een geschreven verslag (onderzoeksverslag, verhalend verslag, recensie, verslag van een enquête of weergave van een interview);
  - een essay of artikel (uiteenzetting, beschouwing of betoog);
  - een mondelinge voordracht (uiteenzetting, beschouwing of betoog, forumdiscussie);
  - een reeks stellingen met onderbouwing;
  - een posterpresentatie met toelichting;
  - een presentatie met gebruik van media (audio, video, ICT).

Voor de beoordeling van de praktische opdracht wordt gebruik gemaakt van beoordelingscriteria die vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt zijn. Bij de praktische opdracht wordt, voor zover relevant, het doorlopen werkproces door de kandidaat gedocumenteerd (onderwerpskeuze, vraagstelling, verrichte werkzaamheden, geraadpleegde hulpbronnen en dergelijke). Dit wordt in de beoordeling betrokken.

informatie en communicatie technologie (ICT)

De kandidaat kan bij de examinering gebruik maken van de volgende toepassingen van ICT:

Beschikbaar gesteld door de Universiteit Leiden en Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL). Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie ook www.examencursus.com.

- raadplegen van (hyper)teksten, gegevens, beeld en geluid in (multimediale) bestanden, gegevensbanken en informatiesystemen met behulp van een computer(netwerk);
- geautomatiseerde zoeksystemen in bibliotheek en mediatheek;
- telecommunicatie, zoals e-mail, discussie- en nieuwsgroepen;
- tekstverwerking;
- rekenmachine of grafische rekenmachine;
- wiskundige bewerkingen;
- spreadsheets, modellen en simulaties;
- verwerking en beheer van gegevens in gegevensbanken en informatiesystemen;
- maken van (multimediale) presentaties.

Het gebruik van ICT-toepassingen bij de toetsing is optioneel op die onderdelen waar de school (nog) niet beschikt over voldoende en adequate apparatuur en programmatuur.

WEGING

Onderdeel a bepaalt voor 70% het cijfer van het schoolexamen, onderdeel b voor 30%.

2 Examenstof

2.1 Eindtermen: vaardigheden

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

Subdomein: Informatievaardigheden

De kandidaat kan

- 1 verschillende typen vragen herkennen en zelfstandig vragen formuleren.
Daarbij kan hij
  - onderscheid maken tussen:
    - beschrijvende vragen;
    - verklarende vragen;
    - evaluatieve vragen.
  - onderscheid maken tussen:
    - een vraagstelling en een hypothese.
- 2 aan de hand van gegeven of zelf geformuleerde vragen uit eenvoudig bronnenmateriaal bruikbare historische gegevens selecteren.
Daarbij kan hij
  - zijn informatiebehoefte vaststellen;
  - beschikbare bronnen inventariseren en de aard van verschillende soorten geschreven en ongeschreven bronnen van elkaar onderscheiden;
  - relevante bronnen en bronfragmenten selecteren;
  - uit bronnen bruikbare historische gegevens selecteren, daarbij rekening houdend met de betrouwbaarheid en representativiteit van het bronnenmateriaal;
  - gebruik maken van de mogelijkheden van ICT.
- 3 informatie aan de hand van gegeven of zelf geformuleerde vragen mede met behulp van ICT verwerken en daaruit beredeneerde conclusies trekken.
Daarbij kan hij
  - ordening aanbrengen in historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.
In dat verband kan hij
    - historische gebeurtenissen, verschijnselen en processen ordenen volgens chronologische en maatschappijhistorische indelingen;
    - verschillende perioden en samenlevingen met elkaar vergelijken;
    - het unieke en meer algemene in de geschiedenis onderscheiden;
    - in historische processen aspecten van continuïteit en verandering herkennen;
    - ingrijpende veranderingen onderscheiden van oppervlakkige veranderingen, zich daarbij realiserend dat dit onderscheid (mede) afhangt van de eigen standplaats;

- beargumenteren dat het onderscheiden van perioden en doorslaggevende wendingen/veranderingen interpretatief van aard is en (mede) afhangt van de standplaats en/of de vraag die men wil beantwoorden.
  - verklaringen geven voor historische verschijnselen, processen en veranderingen.
In dat verband kan hij
    - oorzaken of omstandigheden die al langer op de achtergrond spelen onderscheiden van directe oorzaken en aanleidingen;
    - zich verplaatsen in opvattingen, waarden en belangen van mensen in het verleden en deze onderscheiden als meer of minder persoonlijk bepaalde beweegredenen voor hun denken en handelen;
    - de rol van personen in het historisch proces herkennen;
  - herkennen hoe oorzaken van verschillende aard in onderlinge samenhang historische processen beïnvloeden;
    - onderscheid maken tussen oorzaken van meer en minder belang;
    - direct optredende gevolgen onderscheiden van gevolgen op langere termijn;
    - beargumenteren dat het aangeven van oorzaken, beweegredenen en gevolgen interpretatief van aard is en (mede) afhangt van de eigen standplaats en van de vraag die men wil beantwoorden.
  - zich een weloverwogen beeld vormen van historische gegevens.
In dat verband kan hij
    - op basis van de analyse van één of meer bronnen vaststellen wanneer men iets als een feit wil aanvaarden en in dit verband feiten onderscheiden van meningen, vooroordelen en stereotypen;
    - bij het analyseren van bronnen en interpretaties de standplaatsgebondenheid van anderen en zichzelf in tijd en plaats onderkennen, en de factoren die daarop van invloed kunnen zijn;
    - zelf een hoeveelheid historische gegevens in een interpretatie verwerken;
    - een geboden samenhang zien als een interpretatie;
    - historische beelden en interpretaties toetsen aan nieuwe gegevens;
    - beargumenteren dat een objectieve weergave van de historische werkelijkheid onmogelijk is, maar dat het streven naar intersubjectieve interpretaties van belang blijft.
  - ten aanzien van gegeven of door hemzelf geformuleerde vragen een eigen standpunt weergeven en beargumenteren.
In dat verband kan hij
    - zich verplaatsen in opvattingen, waarden en motieven van mensen in het verleden, ermee rekening houdend dat zij niet over dezelfde kennis konden beschikken als wij nu;
    - opvattingen, waarden en motieven, waardoor mensen in het verleden werden geleid, vergelijken met opvattingen, waarden en motieven van hemzelf en anderen nu;
    - op basis van de voorafgaande twee punten een beargumenteerd eigen standpunt formuleren.
- 4 de resultaten van een leeractiviteit overdragen aan anderen. In dat verband kan hij
- een geëigend medium kiezen;
  - rekening houden met doel, doelgroep en randvoorwaarden;
  - een gestructureerde, zakelijke tekst schrijven als basis voor een schriftelijke, mondelinge of audiovisuele presentatie;
  - daarbij gebruik maken van ICT.
- 5 gebruik maken van informatie- en communicatietechnologie bij het raadplegen, verwerken en presenteren van informatie.

Subdomein: Onderzoeksvaardigheden

De kandidaat kan

- 6 door middel van de eindtermen aan de hand van eenvoudig bronnenmateriaal een historische onderzoeksvraag beantwoorden en zijn conclusies onderbouwen.

2.2 Eindtermen: vakinhoud

Domein B: Overzicht van de twintigste eeuw

De kandidaat kan

- 1 de belangrijkste gebeurtenissen en historische ontwikkelingen van de 20e eeuw weergeven en in een historische context plaatsen.

Domein C: Totalitaire systemen en staten

De kandidaat kan

- 2 uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen het fascisme en communisme zich in de twintigste eeuw hebben ontwikkeld. Hij kan daarbij
  - een relatie leggen tussen opkomst en ontwikkeling van het fascisme en communisme en sociaal-economische en politieke verhoudingen;
  - culturele en ideologische achtergronden van het fascisme en communisme herkennen;
  - kenmerken beschrijven van het fascisme en communisme met betrekking tot ideologie en praktijk en de veranderingen daarin verklaren;
  - de invloed van het fascisme en communisme op sekse- en etnische verhoudingen beschrijven en verklaren;
  - een relatie leggen tussen opkomst en ontwikkeling van het fascisme en communisme en nationale gevoelens en nationalisme;
  - het onderscheid vaststellen met een westers parlementair-democratisch systeem;
  - ideologische verschillen aangeven tussen fascisme en communisme.

Domein D: Internationale betrekkingen en oorlogvoering

De kandidaat kan

- 3 mede aan de hand van het thema Wereldoorlog I en Wereldoorlog II uitleggen onder invloed van welke omstandigheden en processen in de twintigste eeuw veranderingen zijn opgetreden in de internationale betrekkingen op het gebied van vrede en veiligheid en oorlogvoering. Hij kan daarbij
  - internationale tegenstellingen en conflicten in verband brengen met ideologische, economische en machtspolitieke belangen;
  - de mate van institutionalisering van internationale samenwerking op het gebied van vrede en veiligheid beschrijven en verklaren en daarbij de betekenis van het internationaal recht aangeven;
  - historische voorbeelden geven van de escalatie van internationale conflicten in oorlogen, en aan de hand daarvan:
    - gevolgen beschrijven van veranderingen in oorlogvoering voor burgers en militairen;
    - verschillen in betrokkenheid van burgers bij oorlogen onderscheiden op grond van sekse, etniciteit, sociaal-economische positie en leeftijd;
    - de betekenis van beeldvorming ten aanzien van conflicterende partijen beschrijven;
    - verwerking en doorwerking van oorlogservaringen uitleggen;
  - ontstaan en aanpassingen van het humanitair oorlogsrecht verklaren;
  - veranderende denkbeelden over oorlog en vrede verklaren en voorbeelden geven van vredesinitiatieven;
  - aan de hand van een voorbeeld de doorwerking van cruciale historische gebeurtenissen op internationale betrekkingen inzake vrede en veiligheid beschrijven en verklaren.